

Andrzej Trzeciński

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

PIŃCZOWSKIE GRAFFITI SYNAGOGALNE

Summary

GRAFFITI IN THE PIŃCZÓW SYNAGOGUE

This article is based upon several hundred graffiti inscriptions written in Hebrew letters and in the Hebrew language that were found in the interior of the synagogue in Pińczów (built around 1600). The graffiti were inscribed upon the walls of the men's vestibule and men's and women's prayer rooms (both on the stone architectural elements and on the plastered walls).

These inscriptions, treated as "texts of culture", have been analyzed in a number of aspects: social, epigraphic and paleographical, philological and historical. They reveal two functions: 1) leaving behind a signature, a trace of one's presence (equivalent to "X was here"; 2) marking one's own place in the synagogue.

The epigraphs are mostly written in cursive or semi-cursive script, occasionally in square script. The dates appearing in some inscriptions encompass the years 1637-1638 up to 1746-1747. Paleographical analysis confirms that the undated inscriptions were written no later than in the 18th century.

The graffiti include over 20 legible place names, mostly from Lesser Poland (Małopolska), as well as from Greater Poland (Wielkopolska), Volhynia, Lithuania and from outside the realm of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

Pińczów was at that time a thriving center of commerce and crafts, and the local Jewish council (*kahal*) had considerable standing within the Jewish community of the Kingdom of Poland. Considering this and the great number of inscriptions of the first type suggests the following categories of authors: 1) community and district representatives for regional councils of the Jewish self-government and general conventions of the Council of Four Lands (*Vaad Arba Aratzot*); 2) supplicants of the *kahal* court and local land offices; 3) merchants and traders.

Przedmiotem niniejszego opracowania są graffiti wykonane przez indywidualne osoby w miejscu publicznym – we wnętrzu synagogi w Pińczowie.

W 1998 roku, podczas wstępnej inwentaryzacji wystroju malarskiego tej synagogi¹, zauważyliśmy napisy wryte na ścianach pomieszczeń. Widocz-

¹ Wyniki tej inwentaryzacji i wynikające z niej wnioski zostały opublikowane (wraz z opracowaniem dziejów synagogi i stanem badań nad nią), zob.: A. Trzeciński, M. Wodziński, *Wystrój malarski synagogi w Pińczowie*, „*Studia Judaica*” 2: 1999, nr 1(3), s. 87–102; 3: 2000, nr 1(5), s. 91–98. W późniejszym czasie, w trakcie prac renowacyjnych, ujawniły się kolejne

ne były częściowo w miejscach, gdzie odpadły warstwy wapiennej pobiałą, którą pokryto ściany zapewne już po II wojnie światowej, gdy pomieszczenia wykorzystywane były przez miejscową gminną spółdzielnię. Prowadzone od 2002 roku prace renowacyjne wnętrza ujawniły – po zdjęciu pobiałą – setki, jeśli nie tysiące, napisów na elementach kamiennych (portale, obudowa kominika) oraz na tynku ścian – w przedsionku (tu najliczniejsze)², sali męskiej i babińcu. Graffiti występują do wysokości ponad dwu metrów. Te zachowane na tynku znajdują się na jego pierwotnej warstwie, przy czym należy zaznaczyć, że tynki w dolnych partiach ścian przeważnie odpadły. Wszystkie rozpoznane napisy wykonane są literami hebrajskimi, w języku hebrajskim, z elementami jidyszowymi (onomastyka). Są to indywidualne podpisy osób³.

Ten wyjątkowy zbiór graffiti – odczytywany jako „tekst kultury” – przekazuje nam wiele interesujących danych z takich dziedzin, jak: obyczajowość, epigrafika i paleografia, filologia, historia (zwłaszcza dzieje gminy i synagogi).

W aspekcie obyczajowym mamy tu ogólny przekaz o praktykach, które – jak wynika z treści napisów – miały dwie funkcje: 1) pozostawienie po sobie śladu-podpisu w znaczeniu: tu byłem, 2) podpisanie swojego miejsca w sali modlitw.

Wydrapywanie napisów (graffiti) na ścianach pomieszczeń sakralnych praktykowane było od dawna na różnych obszarach geokulturowych. Z pierwszych wieków naszej ery znane są podpisy osób odwiedzających oraz napisy donacyjne – aramejskie i hebrajskie – w obiektach z terenu Bliskiego Wschodu⁴. Pojedyncze średniowieczne graffiti hebrajskie rozpoznane zostały w synagogach we Francji (Rouen)⁵ i na Węgrzech (Sopron)⁶. Wiele takich inskrypcji odkryto w cerkwiach. Są to napisy informujące o różnych wydarzeniach oraz podpisy osób (zwłaszcza przybyłych z innej miejscowości).

elementy wystroju malarskiego. Informacje dotyczące dziejów obiektu (w tym chronologii warstw malarskich) podaje za wskazanym tu artykułem oraz na podstawie późniejszych inwentaryzacji.

² Niezbędna jest informacja, że chodzi o pierwotny przedsionek, będący stosunkowo obszernym, ogrzewanym pomieszczeniem pełniącym funkcję izby modlitewnej, sali zgromadzeń i poczekalni do sali kahalnej. Przez ten przedsionek przechodziło się do głównej sali modlitw oraz do izby kahalnej (będącej też salą sądu).

³ Zob. załączony dalej katalog wybranych inskrypcji. Szczegółową inwentaryzację graffiti (odpisy, dokumentacja fotograficzna i częściowo frotáže) przeprowadziłem w lipcu 2005 roku. Korzystałem też z dokumentacji fotograficznej wykonywanej sukcesywnie przez konserwatora polichromii Pawła Osełkę.

⁴ J. Naveh, *Graffiti and Dedications*, „Bulletin on the American Schools of Oriental Research” nr 235 (1979), s. 27 n.

⁵ G. Nahon, *Inscriptions hébraïques et juives de France médiévale*, avec une préface de B. Blumenkranz, Paris 1986, nr 122.

⁶ A. Scheiber, *Jewish Inscriptions in Hungary. From the 3rd Century to 1686*, Budapest 1983, nr 17 i 18.

Niektóre z nich należą do najstarszych zabytków pisma głagolickiego i cyrylickiego⁷. W Polsce zespół graffiti (z datami od początku XVI wieku) odkryty został w cerkwi w Posadzie Rybotyckiej⁸.

Z kolei przyjrzymy się pińczowskim graffiti od strony epigraficznej o-paleograficznej. Inskrypcje mają różną wysokość liter – od około jednego do kilkunastu centymetrów. Wykonane ostrymi narzędziami mają różną głębokość rytu. Niektóre wyryte są dość starannie, głęboko, techniką wklęsłą bądź konturową – także zwykle pismem kwadratowym. Przeważają jednak pośpiesznie wydrapane liniowo pismem niekwadratowym. W babinie są ponadto napisy wykonane kredkami w kolorze brązowo-czerwonym (sanguina). Napisy wielokrotnie nakładają się na siebie i przeważnie zachowane są fragmentarycznie – przez co trudne są do wyodrębnienia i pełnego odczytu.

W inskrypcjach zastosowano różne rodzaje pisma. Napisów wykonanych literami kwadratowymi bądź półkwadratowymi jest mało i są zwykle krótkie. Dominuje pismo niekwadratowe, przy czym w napisach występują jednocześnie litery półkursywne i kursywne (w tym ekstremalna kursywa), niekiedy z wyraźną przewagą jednego z tych rodzajów, a także pojedyncze litery kwadratowo-półkursywne. W jednostkowych przypadkach pewna partia napisu wykonana jest literami kwadratowymi, a reszta niekwadratowymi.

W piśmie niekwadratowym preferowane są dla niektórych liter formy półkursywne. Nie stwierdziłem – zdecydowanie odmiennych od półkursywnych – form kursywy pisanej dla liter: dalet (ד), szin (ז) oraz dla alef (א), tet (ט), ajin (י). Te trzy ostatnie nieobecne formy należą do późnego etapu ewolucji kursywnych form tych liter, podobnie jak forma litery pe (פ) – rozpoznana tylko w najpóźniejszej inskrypcji (datowanej, 1746–1747). Jest to jedna z przesłanek pozwalająca datować napisy bez dat na okres XVII–XVIII wiek.

Dominują napisy pierwszej z rzeczonych funkcji, bezsprzecznie poświadczane tylko w przedśionku. Analizując je z opcji filologicznej stwierdzamy, że podpisy mają różną liczbę składników, do których należą: incipit אני (Ja), imię/imiona podpisującego się, tytułatura ojca, patronymicum, przynależność rodowa (w odpowiednich przypadkach; rozpoznano סג"ל i כ"ץ), eulogia; nierzadko stosowany jest zwrot grzecznościowy następujący po wyrazie syn א"ל בן syn *mojego pana ojca*). Stosunkowo często podawano miejsce pochodzenia, rzadko datę, a sporadycznie pełnioną funkcję (חזן *chazan*). Istnieją też napisy zredukowane wyłącznie do imienia podpisującego się.

⁷ M. Wójtowicz, *Najstarsze datowane inskrypcje słowiańskie X–XIII wiek*, Poznań 2005 (graffiti cerkiewne – cz. A: nr 1, 27, cz. B: nr 1–13, 18, 24, 26, 29, 30, 32, 33).

⁸ A. Kunysz, *Badania archeologiczno-architektoniczne przy cerkwi w Posadzie Rybotyckiej pow. Przemyśl*, „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku” 5: 1967, s. 40.

Pośród imion (zarówno osób podpisujących się, jak i w patronymicum) dominują tzw. *szem ha-kodesz*: hebrajskie biblijne oraz hebrajskie pobiblijne (co świadczy o swojego rodzaju oficjalności i powadze owych podpisów), rzadsze są potoczne imiona jidyszowe, zwane *kinuj*, w tym zdrobnienia bądź jidyszowe odpowiedniki imion hebrajskich.

Tytułatura ojca – zawsze zapisana w formie abrewiacji – opiera się na członie ר' lub הר' (*raw / reb*), i rozbudowywana bywa o człon *rabi* (הר"ר) a ponadto o tytuł *morenu* (מהר"ר); niekiedy poprzedzona jest elementem laudacyjnym *kewod* (כמהר"ר).

Eulogia występują wyłącznie po imieniu ojca, i zawsze w formie skróconej. Odnośnie do osób nieżyjących są to ז"ל lub זצ"ל, w odniesieniu do żyjących przeważnie שלי"ט (bądź rozszerzone: שליט"א / שליטא"ס), niekiedy רצ"ו.

Miejsce pochodzenia podawano albo przez bezpośrednie wymienienie nazwy miejscowości (np. מלבוב ze *Lwowa* lub ברנוב ze *świętej gminy Baranów*, sporadycznie jako מעיר ווארטא z *miasta Warta*) albo pośrednio – z końcówką -er – wespół z imieniem podpisującego się (np. קראטשנר לאזר *Lazar Krotoszyner* – w znaczeniu „pochodzący z Krotoszyna”)⁹.

Podawana data jest niemal wyłącznie datą roczną, według krótkiej rachuby, zawsze z formułą określającą taki zapis (לפ"ק). Oprócz normalnego porządku znaków (setki, dziesiątki, jedności), mamy też proste chronogramy uzyskane z przestawienia liter, dające wyraz o pożądanym znaczeniu (אמת כרה [?],). Niekiedy data poprzedzona jest wyrażeniem בשנת *w roku*.

Statystycznie przeważa pewien zestaw składników, który tworzy standardowy „formularz” podpisu, mający swoje analogie – pod względem konstrukcji i treści (wraz ze stosowaniem typowych formuł w postaci abrewiatur) – w inskrypcjach nagrobkowych, wotywnych (fundacyjnych), legendach na prywatnych pieczęciach, podpisach na dokumentach. Różni się on jednak tym, że w omawianych graffiti zawsze pominięta jest tytułatura podpisującego się. W jej miejscu występuje przeważnie wyraz אני (*ja*). Incipit ten – w znaczeniu „ja tu obecny” – konstruuje swoistą kategorię wypowiedzenia – analogiczną do podpisów składanych na dokumentach.¹⁰

W aspekcie historycznym interesujące są – pośród składników informacyjnych – zwłaszcza daty, czytelne w kilkunastu przypadkach. Najwcześniejsza – niekompletna: [ח.]ש – informuje o graffiti wykonanym

⁹ Takie znaczenie jest w pełni uzasadnione dla okresu przed administracyjnym nadaniem Żydom nazwisk. Wątpliwości budzić może natomiast forma לייפניק *Jeszajahu Lajpnik*, choć obok mamy zapis מלייפניק z *Lajpnika* (dotyczący być może tej samej osoby).

¹⁰ Konstrukcja taka, typowa dla języka hebrajskiego, poświadczona jest już w Biblii (pomijając wypowiedzi samego Boga, zob. np. Dn 8,15; 9,2). Występuje też w inskrypcjach wotywnych w antycznych synagogach na Bliskim Wschodzie (J. Naveh, *op. cit.*, s. 27 n.). Od incipitu אני rozpoczynają się (lecz nie obligatoryjnie) podpisy na dokumentach nowożytnych.

przed 1638 lub 1648 rokiem (nr 1). Kolejne daty to: [ב]ת = 1661–1662, תכב = 1662–1663, [כדת] (?) = 1663–1664, *erew Sukot* תדת = 1667, dwukrotnie תל = 1669–1670, czterokrotnie אמת = 1680–1681, תקז = 1746–1747. W kontekście dziejów budynku synagogi (wzniesionej około 1600 roku) wynika, że graffiti wykonywano od początku, nie zważając na wystrój malarski ścian (głównie tablice inskrypcyjne z tekstami modlitw i sentencji) oraz portali, realizowany w kilku fazach czasowych: najwcześniejszy, o szerokim zakresie, ukończono w 1608–1609 roku; o kolejnych mamy informacje z następujących lat: 1661–1662 (o nieznanym zakresie), 1695–1696 (o szerokim zakresie), 1741–1743 (kompleksowe polichromie w przedsionku) oraz częściowe renowacje w XX wieku. Wydaje się, że ten „proceder” – naganny z naszego obecnego punktu widzenia – wygasł od połowy XVIII wieku, na co wskazuje brak w inskrypcjach dat późniejszych oraz (co odnotowałem wyżej) cechy formalne pisma – brak form charakterystycznych dla późnego etapu ewolucji form kursywnych niektórych liter. Ponadto w przedsionku, w rowkach wielu rytów jest farba w kolorach odpowiadających warstwom polichromii z 2. połowy XVII i z XVIII wieku. Taki stan rzeczy pozwala datować inskrypcje bez dat na okres XVII–XVIII wiek.

Kolejnym – interesującym w aspekcie historycznym – składnikiem informacyjnym omawianych inskrypcji są nazwy miejscowości. Jeśli pogrupujemy je pod względem terytorialnej struktury kahalnej ówczesnej Rzeczypospolitej¹¹, to stwierdzimy, że najwięcej dotyczy ziemstwa (*erew, medina*) Małopolski: Baranów (nr 3), Chęciny (nr 13), Kraków (nr 26), Pińczów (nr 18, 29), Wodzisław (nr 22), Nowe Miasto [nad Pilicą?] (nr 7) i być może Pilica (nr 12) – spośród których większość, oprócz Baranowa i Nowego Miasta, to główne ośrodki ówczesnych okręgów (*galil*). Z innych ziemstw występują następujące miejscowości – z Wielkopolski: Krotoszyn (nr 6, 25), Warta (nr 4, 21, 31); z Rusi: Lwów (nr 17), Szczębrzeszyn (nr 19); z Wołynia: Luboml (nr 16); z Litwy: Pińsk (nr 30). Ponadto spoza Rzeczypospolitej – Amsterdam (nr 24), dwa miasta z Moraw: Nikolsburg (nr 1) i Lipnik (nr 15, 27, 28) oraz prawdopodobnie Kremnica ze Słowacji (nr 14). Niektóre nazwy są niezrozumiałe (nr 23).

Ogromna liczba napisów, rozpatrywana w kontekście znaczenia Pińczowa jako ośrodka rzemieślniczo-handlowego oraz pozycji gminy pińczowskiej w strukturze kahalnej Korony (ośrodek okręgu), pozwala sądzić, że autorami graffiti byli, być może w większości, przybysze z zewnątrz. Mogli to być delegaci na zjazdy różnego stopnia struktur autonomii żydowskiej. W zachowanych źródłach mamy (szczętkowe wprawdzie) informacje o odbywających

¹¹ W tej materii nie ma jednolitego stanowiska badaczy, ze względu na niedostateczną bazę źródłową, niekonsekwencje nazewnictwa i następujące z czasem zmiany w obrębie owej struktury, zob. A. Leszczyński, *Sejm Żydów Korony 1623–1764*, Warszawa 1994, zwłaszcza s. 67 n.

się tu sejmikach okręgowych (w latach 1674 i 1679), a także zjazdach generalnych *Waad Arba Aracot* (1658, 1672–1674, 1681)¹². Od 1717 roku do połowy XVIII wieku w Pińczowie była siedziba kancelarii ziemstwa Małopolski¹³. Znaczną część odwiedzających synagogę stanowili też zapewne Żydzi przybywający do Pińczowa w interesach handlowych, w tym z zagranicy¹⁴. Zagęszczenie napisów w przedsionku wiąże się z jego funkcjami – izby modlitw, zebrań oraz poczekalni do sali kahalnej (sali sądu). W związku z tą ostatnią funkcją przedsionka możemy sobie wyobrazić kolejną grupę autorów graffiti.

Inskrypcje realizujące drugą z wymienionych funkcji – podpisywanie swojego miejsca w sali modlitw – mamy bezsprzecznie poświadczone tylko w babińcu (nr 39–42). Rozpoczynają się one zwrotem של מקום – *Miejsce...* Ze względu na stan tynków w babińcu – graffiti zachowały się przeważnie na ścianie północnej, w tym tylko jeden napis kompletny. W głównej sali męskiej przetrwały jedynie fragmenty dwu inskrypcji na ścianie południowej (nr 37 i 38), a ich staranne wykonanie pismem kwadratowym i lokalizacja (odpowiadająca wysokości tuż nad głową siedzącego na przyściennych ławce) pozwalają przypuszczać, że mogły mieć funkcję podpisania miejsca.

Posiadanie stałych miejsc siedzących w synagodze, opłacanych nie-małymi kosztami, należało do trwałych elementów życia społecznego, było regulowane wewnętrznymi rozporządzeniami i ściśle przestrzegane¹⁵. Oficjalne podpisy miejsc siedzących (rozpoczynające się zwrotem של מקום) wykonywane jako stały element wystroju malarskiego ścian sali modlitw, znane są z kilku bóżnic¹⁶. Równoległą praktyką było oznaczanie miejsc nu-

¹² M. Bałaban, *Historia Żydów w Krakowie i na Kazimierzu 1304–1868*, t. II: 1656–1868, Kraków 1936, s. 254 n.; I. Schiper, *Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich*, Warszawa 1937, s. 191; A. Leszczyński, *op. cit.*, s. 169 n.

¹³ M. Bałaban, *op. cit.*, s. 258; Z. Guldon, J. Wijaczka, *Ludność Pińczowa w XVI–XVIII wieku [w:] Ludność żydowska w regionie świętokrzyskim. Materiały sesji naukowej w Starachowicach 7 X 1987 r.*, red. Z. Guldon, Kielce 1988, s. 53.

¹⁴ O wzroście znaczenia jarmarków w Pińczowie od 2. połowy XVII wieku zob. I. Schiper, *op. cit.*, s. 191 i 260. Kupcy żydowscy z morawskich miast Nikolsburga i Lipnika (wymienionych w graffiti) rejestrowani byli przez krakowską komorę celną, zob.: J. M. Małecki, *Handel żydowski u schyłku XVI i w I połowie XVII w. w świetle krakowskich rejestrów celnych [w:] Żydzi w dawnej Rzeczypospolitej. Materiały z konferencji „Autonomia Żydów w Rzeczypospolitej szlacheckiej”. Międzywydziałowy Zakład Historii i Kultury Żydów w Polsce, Uniwersytet Jagielloński 22–26 IX 1986*, red. A. Link-Lenczowski, T. Polański, Wrocław 1991, s. 217 n.

¹⁵ *Gminy żydowskie w dawnej Rzeczypospolitej. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. i tłum. A. Michałowska, Warszawa 2003, nr 52 (Żółkiew, 1625 r.), nr 53 i 54 (Poznań, 1676 i 1716 r.). Przydział wykupionych miejsc ukazuje *Plan synagogi lubelskiej położonej przy ulicy Jatecznej pod No 512 w m. Lublinie, 28 maja 1878 r.* (rkps w zbiorach Muzeum Historii Miasta Lublina, nr inw. 5494-VI Szt.-2476).

¹⁶ Malarskie obramienia przyściennych miejsc siedzących, z napisami określającymi ich właścicieli, znane są z faz wystroju malarskiego z okresu 2. poł. XVII – 1. poł. XVIII w.

merami, początkowo malowanymi na ścianach, później za pomocą tabliczek przytwierdzanych do ławek¹⁷.

W babińcu synagogi pińczowskiej zachowała się znaczna część numeracji malowanej na ścianach, z kilku warstw chronologicznych¹⁸. Na podstawie cech pisma można sądzić, że najwcześniejsza jest z 2. połowy XVII wieku. Podpisywanie swojego miejsca mogło być albo praktyką wcześniejszą, albo dopełnieniem numeracji.

Na obecnym etapie prac konserwatorskich w pomieszczeniach synagogi pińczowskiej ukończony jest jedynie przedsionek. Ze względu na stan techniczny ścian i elementów kamieniarki oraz na „konflikt” graffiti z elementami wystroju malarskiego nie było możliwe zachowanie wszystkich graffiti, jednak znaczna ich część została zakonserwowana i pozostawiona do ekspozycji.

KATALOG WYBRANYCH INSKRYPCJI

Inskrypcje w katalogu zostały wybrane i zamieszczone według następujących zasad i kolejności: 1) napisy z przedsionka: a) wszystkie rozpoznane zawierające datę (uporządkowane chronologicznie), b) wszystkie rozpoznane zawierające nazwę miejscowości – najpierw z nazwą wymienioną bezpośrednio, następnie pośrednio, c) przykłady pozostałych napisów; 2) inskrypcje z sali męskiej (rozpoznano tylko dwa fragmenty); 3) przykłady najlepiej zachowanych inskrypcji z babińca.

Zawartość pozycji katalogowej jest następująca: numer kolejny, odpis, przekład, lokalizacja, materiał i technika napisu, rodzaj pisma, komentarz, fotografia lub odrys (wybrane przykłady). Wykropkowania w nawiasach kwadratowych oznaczają partie tekstu niezachowane lub nieczytelne. Litery w nawiasach kwadratowych oznaczają lekcje niepewne. Przy napisach roz-

z bóżnic drewnianych w Chodorowie, Jabłonowie, Gwoźdźcu. Personalalia kolejnych właścicieli zapewne były aktualizowane. Zob. A. Breier, M. Eisler, M. Grunwald, *Holzsynagogen in Polen*, Baden-Wien 1934, s. 50 n.; M. Piechotka, K. Piechotka, *Bramy nieba. Bóżnice drewniane na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996, s. 211, 217 oraz il. 193 i 315 (Gwoździec), 173–179 (Jabłonów). Z jednostkowych przykładów znane są inskrypcje rezerwujące (i upamiętniające) najbardziej honorowe miejsce w sali modlitw (po południowej stronie aron) – przeznaczone dla znamienitych członków gminy – rabina bądź fundatora synagogi: w krakowskiej bóżnicy Remu (obecna inskrypcja na tablicy kamiennej wykonana w latach 30. XX w., być może na miejscu starszej), w Bychawie (tablica inskrypcyjna namalowana na tynku, z 1811 roku), zob. A. Trzcziński, *Zachowane wystroje malarskie bóżnic w Polsce*, „Studia Judaica” 4: 2001, nr 1–2(7–8), s. 91 n.

¹⁷ Przykłady numeracji umieszczonej na ławkach, z okresu od schyłku XIX wieku, zob. M. Piechotka, K. Piechotka, *Bramy nieba. Bóżnice murowane na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999, il. 108, 109, 174, 30–33, 309, 321, 383, 391, 549, 550, 585.

¹⁸ Podobnie w bet ha-midrzasz gminnym we Włodawie (wzniesionym w 4. ćw. XVIII w.).

mieszczonych w więcej niż jednym wersie oznaczono podział wersów ukośnikiem /. Znaki skrótów – występujące w inskrypcjach nad literą lub po literze – umieszczone są po literze, a ich forma jest zbliżona do tych w inskrypcjach.

PRZEDSIONEK

1. (przed 1638 lub przed 1648)

אני אהרן בר אברהם סיגל שליט א ש[ח.] לפק מקק ניקל / שברג

Ja Aharon syn pana Awhahama Segal, niech żyje wiele dobrych dni, amen, 3[.]8 według krótkiej rachuby, ze świętej gminy Nikol/sburg

Ściana wschodnia, portal do sali męskiej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne, pojedyncze kwadratowo-półkursywne).

W miejscu zapisu daty, złożonego z trzech znaków, kamień jest odłupany; pierwszy znak to ן, ostatni zapewne ן, nad niezachowanym znakiem środkowym jest grot – w funkcji abrewiacji lub oznaczenia daty rocznej. Przy wersji pierwszej (ן jako skrót od שנה = roku) najpóźniejsza data to חח ן czyli roku 408 = 1647–1648; przy wersji drugiej najpóźniejsza data to חצ״ח czyli 398 = 1637–1638. Druga część wyrazu Nikolsburg zapisana w następnym wersie, z powodu braku miejsca na skraj portalu.

Nikolsburg: zapewne Mikulov na Morawach. Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie od 2. połowy XIV wieku¹⁹.

2. (1641–1642 [?])

בשנת תנב לפק

w roku 40[2] według krótkiej rachuby

Ściana południowa, część wschodnia, tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (półkursywne).

Drugi znak daty rocznej nieco zatarty; 402 = 1641–1642; możliwa też lekcja חב (440 = 1679–1680).

3. (1662–1663)

אני יעקב יצבן לא א [הר ר] משה שליט מקק ברנוב תכג לפק

Ja Jaakow Jic[chak syn] mojego pana ojca, pana, mistrza Mosze, niech żyje wiele dobrych dni, ze świętej gminy Baranów, 423 według krótkiej rachuby

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, płytki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Baranów: Najbardziej prawdopodobny wydaje się Baranów Sandomierski. Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie od pierwszej połowy XVII wieku; gmina należała do okręgu opatowskiego w ziemstwie Małopolski²⁰.

¹⁹ J. Fiedler, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 104 n. W przypisach do katalogu inskrypcji podają jedynie wybrane, pojedyncze opracowania dotyczące społeczności żydowskiej w danej miejscowości.

²⁰ S. Levin, D. Blatman, [hasło] *Baranów* [w:] *Pinkas hakehillot. Encyclopaedia of Jewish Communities. Poland*, vol. VII: *Districts Lublin, Kielce*, ed. by A. Wein, B. Freundlich, W. Orbach, Jerusalem 1999, s. 116 n. [hebr.].

4. (1663-1664 [?])

אני מעיר ווארטנה כדת] לפק

Ja z miasta Wart[a 'według prawa'] według krótkiej rachuby

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt płaszczyznowy, bardzo głęboki. Pismo kwadratowe.

Napis częściowo uszkodzony. Odczytanie daty (jako כדת = chronogram o wartości 424 = 1663–1664) niepewne.

Warta: Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie co najmniej od połowy XVI wieku; gmina należała do ziemstwa Wielkopolski²¹.

5. (1667)

איסרל / [ר...ין] וערב בסוכות / בשנת חדת לפק

Jiserl / [...] wieczór przed Sukot / w roku 428 według krótkiej rachuby

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona zachodnia), tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo kwadratowe (wers pierwszy i początek drugiego) i niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne, pojedyncze kwadratowo-półkursywne).

Napis rozmieszczony w trzech wersach. Początek drugiego wersu częściowo zniszczony i nieczytelny. Erew Sukot (14 tiszri) 428 roku wypadł 2 października 1667.

6. (1669–1670)

לאזר קראטשנר / ת"ל' לפיק

Lazar Krotoszyner / 430 według krótkiej rachuby

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Krotoszyner: Zapewne w znaczeniu „pochodzący z Krotoszyna” – będącego ośrodkiem okręgu w ziemstwie Wielkopolski. Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie od XIV wieku²². Por. inskrypcję nr 25.

7. (1669–1670)

יוסף מעיר חדש תל לפק

Josef z Nowego Miasta, 430 według krótkiej rachuby

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Nowe Miasto: Pośród kilku miejscowości o tej nazwie najbardziej prawdopodobne wydaje się Nowe Miasto nad Pilicą, którego gmina należała do ziemstwa Małopolski. Pewne dane źródłowe o Żydach w tym mieście mamy dopiero od połowy XVIII wieku²³. Możliwe jest też Nowe Miasto nad Wartą. Oprócz niepewnej identyfi-

²¹ Z. Guldon, J. Wijaczka, *Ludność żydowska w Wielkopolsce w drugiej połowie XVII wieku* [w:] *Żydzi w Wielkopolsce na przestrzeni dziejów*, red. J. Topolski, K. Modelski, Poznań 1999, s. 38 n.

²² A. Michałowska, *Porządek synagodze krotoskiej dany (1728)*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” nr 2 (2000), s. 222 n.

²³ Wprawdzie ostatnio – odnośnie do wykazu z początku XVI wieku (M. Horn, *Najstarszy rejestr osiedli żydowskich w Polsce z 1507 roku*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” nr 3 (1974), s. 11 n.) – badacze interpretują zapis „Nowe Miasto” jako Nowe Miasto nad Pilicą (a nie – jak dotychczas – nad Wartą), lecz najwcześniejsze pewne źródła o tamtejszej gminie żydowskiej dotyczą 1754 roku – zob. M. J. Wieczerski, *Żydzi w wojewódz-*

kacji z rejestru 1507 roku, dane dotyczące tamtejszej społeczności żydowskiej mamy od 1674 roku²⁴. Gmina należała do ziemstwa Wielkopolski.

8. (1680–1681)

מְרַדְכֵי בֶן מְוֵהָרֵר יַעֲקֹב זְצַל בִּשְׁנַת אִמַת לִפְק

Mordechaj syn naszego nauczyciela, pana, mistrza Jaakowa, pamięć sprawiedliwego błogosławiona, w roku 'prawda' według krótkiej rachuby

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne). Data zapisana chronogramem o wartości 441 = 1680–1681.

9. (1680–1681)

שְׁמַעִיָּה / בֶן דְּרֹבָ / [cztery wersy nieczytelne] / אִמַת לִפְק

Szemaja / syn [Dowa] / [cztery wersy nieczytelne] / „prawda” według krótkiej rachuby

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Napis rozmieszczony w siedmiu wersach, większość tekstu zniszczona i nieczytelna. Data zapisana chronogramem o wartości 441 = 1680–1681.

10. (1680–1681)

רִאָן [...] / אִמַת לִפְק

[...] / „prawda” / według krótkiej rachuby

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt płaszczyznowy, głęboki. Pismo kwadratowe.

Inskrypcja rozmieszczona w trzech wersach, początek zniszczony; data zapisana chronogramem o wartości 441 = 1680–1681.

11. (1680–1681)

אִמַת לִפְק

'prawda' według krótkiej rachuby

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kwadratowo-półkursywne). Formuła לִפְק w formie ligatury trzech liter. Data zapisana chronogramem o wartości 441 = 1680–1681.

12. (1746–1747)

אֲנִי מְרַדְכֵי בֶן לֵאָא הָרַר רֵאוּבֵן שְׁלִיט מִקַּק פֶּאָלֵאָן צִקָן תִּקְצִי לִפְק :

Ja Mordechaj syn mojego pana ojca, pana, mistrza Reuvena, niech żyje wiele dobrych dni, ze świętej gminy [Pilica? lub Połock?], 507 według krótkiej rachuby.

twach środkowego dorzecza Wisły w XVI i pierwszej poł. XVII w., „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” nr 3 (1998), s. 74; Z. Guldon, *Skupiska żydowskie w miastach polskich w XV–XVI wieku* [w:] *Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich*, t. II: *Materiały z konferencji Kraków 24–26 XI 1998*, red. K. Pilarczyk, S. Gąsiorowski, Kraków 2000, s. 24.

²⁴ Z. Guldon, J. Wijaczka, *op. cit.*, s. 30.

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, płytki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Identyfikacja nazwy miejscowości jest kłopotliwa. Ostatni znak to kursywne *cade* końcowe lub okazjonalna ligatura *cade+kof*. Przy pierwszej wersji, z różnych możliwości wokalizacji, prawdopodobna wydaje się wersja *Pilic* (Pilica), choć taki zapis jest nietypowy. Przy drugiej wersji nazwą miejscowości byłby Połock.

Pilica: Żydzi zamieszkiwali tu od drugiej połowy XVI wieku, usunięci zostali w 1653 roku i ponownie osiedlili się po 1690 roku; gmina należała do ziemstwa Małopolski²⁵.

Połock: Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie od schyłku XV wieku; gmina żydowska była jedną z głównych w ziemstwie Litwy²⁶.

13. (niedatowana)

אני יוסף בן לאא נח / מחענטשין

Ja Josef syn mojego pana ojca Noacha / z Chęciny

Ściana południowa, część wschodnia, tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Chęciny: Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie co najmniej od drugiej połowy XVI wieku; gmina była ośrodkiem okręgu w ziemstwie Małopolski²⁷.

14. (niedatowana)

זלמן בן הרר / ר' וואלף חזן / מקרעמנין / [ב.] הרר / [...]

Zalman syn pana, mistrza, / pana Wolfa chazana / z Kremni[na lub Kremnicy] / [syna ...] pana, mistrza / [...]

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Inskrypcja rozmieszczona w pięciu wersach, ostatni zupełnie nieczytelny.

Ostatni znak w nazwie miejscowości uszkodzony (kursywne *nun* końcowe lub *cade* końcowe). Przy pierwszej wersji trudno zidentyfikować miejscowość. Przy drugiej wersji prawdopodobnie Kremnica (niem. Kremnitz) w środkowej Słowacji. Żydzi zamieszkiwali tu od XIII wieku do 1727 roku, kiedy zabroniono im przebywania w mieście i okolicy. Osiedlili się ponownie w drugiej połowie XIX wieku²⁸.

15. (niedatowana)

מליפניק / [...]

[...] / z Lipnika

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt płaszczyznowy, głęboki. Pismo kwadratowe.

²⁵ D. Rozmus, A. Witek, *Żydzi w Pilicy [w:] Cmentarz żydowski w Pilicy. Rys historyczny i materiały inwentaryzacyjne*, oprac. L. Hońdo, D. Rozmus, A. Witek, red. L. Hońdo, Kraków 1995, s. 17 n.

²⁶ Y. Slutsky, [hasło] *Polotsk [w:] Encyclopaedia Judaica*, eds. by C. Roth, G. Wigoder, vol. 13, Jerusalem 1972, szp. 837.

²⁷ Z. Guldon, J. Muszyńska, *Żydzi i Szkoci w Chęcinach w XV–XVIII wieku [w:] Chęciny. Studia z dziejów miasta XVI–XX wieku*, red. S. Wiech, Kielce 1997, s. 9 n.

²⁸ E. Bárkány, L. Dojč, *Židovské náboženské obce na Slovensku*, Bratislava 1991, s. 266 n.

Lipnik: Spośród kilku wsi w Małopolsce i trzech miast czeskich i morawskich o tej nazwie, najbardziej prawdopodobny wydaje się być Lipnik nad Bečvou (niem. Leipnik) na Morawach. Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie od drugiej połowy XV wieku²⁹. Por. inskrypcje nr 27 i 28.

16. (niedatowana)

אני הירש ב[.] רר אברהם / מלובמלא

Ja Hirsch syn [...] pana, mistrza Awrahama / z Lubomla

Ściana wschodnia, obudowa kominka, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Luboml: Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie co najmniej od początku XVI wieku; gmina należała do ziemstwa Wołynia³⁰.

17. (niedatowana)

נטע מלכורב [...]

[...] *Note ze Lwowa*

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona wschodnia), tynk. Ryt płaszczynowy, głęboki. Pismo kwadratowe.

Lwów: Główna gmina ziemstwa Rusi, Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie od XIII wieku³¹.

18a–d. (niedatowane)

18a.

אני מנוח בן הרר יוסף אברהם [...]

Ja Manoach syn pana, mistrza Josefa Awrahama [...] / Pińczów

18b.

אני מנוח בן הר אברהם זל

Ja Manoach syn pana Awrahama, błogosławionej pamięci

18c.

אני מנוח בן הר א [...]

Ja Manoach syn pana A [...]

18d.

אני מנוח בן הר אברהם זל

Ja Manoach syn pana Awrahama, błogosławionej pamięci

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona zachodnia), tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery kursywne i półkursywne).

Inskrypcje wyrte jedna pod drugą, zapewne przez tę samą osobę. Por. inskrypcję nr 33.

²⁹ J. Fiedler, *op. cit.*, s. 96 n.

³⁰ M. Bergsohn, *Dyplomatariusz dotyczący Żydów w dawnej Polsce na źródłach archiwalnych osnuty (1388–1782)*, Warszawa 1910, nr 67, 93, 291; S. A. Horodezky, [hasło] *Luboml* [w:] *Encyclopaedia judaica. Das Judentum in Geschichte und Gegenwart*, Hrsg. J. Klatzkin, I. Elbogen, t. 10, Berlin 1934, szp. 1171 n.

³¹ В. Меламед, *Евреи во Львове (XIII – первая половина XX века. События, общество, люди, Львов 1994, s. 30 n.*

19. (niedatowana)

גרשון משעברשין

Gerszon ze Szczepieszyna

Ściana wschodnia, część południowa, tynk. Ryt płaszczyznowy, bardzo głęboki. Pismo kwadratowe.

Szczepieszyn: Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie co najmniej od schyłku XV wieku; gmina należała do okręgu lubelskiego a od 1669 roku do wydzielonego okręgu Ordynacji Zamojskiej³².

20. (niedatowana)

אני [...] לאא כמהדרר יעקב זצל מקק ש[...]

Ja [...] mojego pana ojca, czcigodnego naszego nauczyciela, pana, mistrza Jaakowa, pamięć sprawiedliwego błogostawiona, ze świętej gminy Sz[...]

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona zachodnia), tynk. Ryt liniowy, płytki. Pismo niekwadratowe (litery kursywne i półkursywne).

Z nazwy miejscowości pozostał tylko pierwszy znak.

21. (niedatowana)

אני שמואל בן לאא הר[...] יצו מקי' ווארט

Ja Szemuel syn mojego pana ojca, pana [...], niech Bóg go błogostawi i ochrania, ze świętej gminy Warta

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne)

Warta: zob. inskrypcje nr 4 i 31.

22. (niedatowana)

אני אברם בא[...] / מקי' וואדיסלב

Ja Abram [...] / ze świętej gminy Wodzisław

Ściana południowa, część wschodnia, tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Napis rozmieszczony w dwu wersach, koniec pierwszego zniszczony.

Wodzisław: Żydzi zamieszkiwali tu nieprzerwanie co najmniej od początku XVII wieku; gmina była ośrodkiem okręgu w ziemstwie Małopolski³³.

23. (niedatowana)

אני מענדיל בר ישראל מקק [...] וניינה] מדינת [...]

Ja Mendel syn pana Jisraela ze świętej gminy [...] ziemstwa [lub kraju ...]

Ściana wschodnia, obudowa kominka, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Nazwa miejscowości nie w pełni czytelna i niezidentyfikowana.

³² P. Sygowski, *Żydzi i ich synagoga*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” nr 2–3 (1998), s. 120 n.

³³ A. Penkalla, *Żydowskie ślady w województwie kieleckim i radomskim*, Radom 1992, s. 103 n.

24. (niedatowana)

יוסף אמסטרדמר

Josef Amsterdamer

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt płaszczynowo-liniowy, głęboki. Pismo kwadratowe.

Amsterdamer: Być może w znaczeniu „pochodzący z Amsterdamu”³⁴.

25. (niedatowana)

לאזר קראטשינר

Lazar Krotoszyner

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Krotoszyner: Zapewne w znaczeniu „pochodzący z Krotoszyna”. Zob. inskrypcję nr 6.

26. (niedatowana)

מיכל קראקוור

Michl Krakower

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt liniowy, płytki. Pismo niekwadratowe (litery kursywne i półkursywne).

Krakower: Zapewne w znaczeniu „pochodzący z Krakowa” – najstarszej i głównej gminy ziemstwa Małopolski³⁵.

27. (niedatowana)

ישעי' לייפניק

Jeszajahu Lajpnik

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt liniowy, płytki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne)

Lajpnik: Prawdopodobnie w znaczeniu „pochodzący z Lipnika”. Zob. inskrypcje nr 15 i 28.

28. (niedatowana)

וואלף לייפניק

Wolf Lajpnik

Ściana wschodnia, część południowa, tynk. Ryt płaszczynowy, bardzo głęboki. Pismo kwadratowe.

Lajpnik: zob. inskrypcje nr 15 i 27.

29. (niedatowana)

פינצשוור [...]

[...] *Pinczower*

Ściana wschodnia, obudowa kominka, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery półkursywne i kursywne).

Pinczower: Zapewne w znaczeniu „pochodzący z Pińczowa”.

³⁴ J. Michman (Melkman), [hasło] *Amsterdam* [w:] *Encyclopaedia...*, *op. cit.*, vol. 2, szp. 895 n.

³⁵ M. Bałaban, *op. cit.*

30. (niedatowana)

פישל / פינסקר

Fiszel / Pinsker

Ściana południowa, portal do sali męskiej, kamień. Ryt płaszczyznowy, głęboki. Pismo kwadratowe.

Pinsker: Zapewne w znaczeniu „pochodzący z Pińska”. Żydzi zamieszkivali tu nieprzerwanie co najmniej od początku XVI wieku; gmina należała do ziemstwa Litwy³⁶.

31. (niedatowana)

שמואל ווארטער

Szemuel Warter

Ściana wschodnia, portal do sali kahalnej, kamień. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery kursywne i półkursywne).

Warter: Zapewne w znaczeniu „pochodzący z Warty”. Zob. inskrypcje nr 4 i 21.

32. (niedatowana)

אני ליפמן בן מוהרר יצחק מקק [...]

Ja Lipman syn naszego nauczyciela, pana, mistrza Jicchaka ze świętej gminy [...]

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona wschodnia), tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery kursywne i półkursywne).

33. (niedatowana)

אני מנוח בן הרר יוסף אברהם [...]

Ja Manoach syn pana, mistrza Josefa Awraha[ma ...]

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona wschodnia), tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery kursywne i półkursywne).

Por. inskrypcje nr 18a–d.

34a–b. (niedatowane)

אני שלמה בן הרר לאזר שליטא ם

Ja Szlomo syn pana, mistrza Lazara, niech żyje wiele dobrych dni, amen, sela

Ściana południowa, tynk. Ryt liniowy, głęboki. Pismo niekwadratowe (litery kursywne i półkursywne).

Ten sam tekst zapisany dwa razy obok siebie.

35. (niedatowana)

בנימן

Binjamin

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona wschodnia), tynk. Ryt konturowy, głęboki. Pismo kwadratowe, ozdobne.

36. (niedatowana)

נחום

Nachum

Ściana południowa (ścianka poprzeczna, strona południowa), tynk. Ryt konturowy, głęboki. Pismo kwadratowe, ozdobne i kwadratowe zwojów.

³⁶ M. Nadav, [hasło] *Pinsk* [w:] *Encyclopaedia...*, op. cit., vol. 13, szp. 538 n.

SALA MĘSKA

37. (niedatowana)

[...] אברהם [...]

[...] *Awraham* [...]

Ściana południowa, tynk. Ryt płaszczynowy, głęboki. Pismo kwadratowe.

38. (niedatowana)

[...] הק יוחנן [...]

[...] *Jochanan* [...]

Ściana południowa, tynk. Ryt płaszczynowy, głęboki. Pismo kwadratowe.

BABINIEC

39. (niedatowana)

מקום של שרה / אשת יצחק בר / משה

Miejsce Sary / żony Jicchaka córki pana / Mosze(litery kursywne i półkursywne).
Ściana północna, glif okienny, tynk. Ryt liniowy, płytki. Pismo niekwadratowe

40. (niedatowana)

[...] מקום של שרה [...]

Miejsce S[ary ...](litery kursywne i półkursywne).
Ściana północna, glif okienny, tynk. Ryt liniowy, płytki. Pismo niekwadratowe

41. (niedatowana)

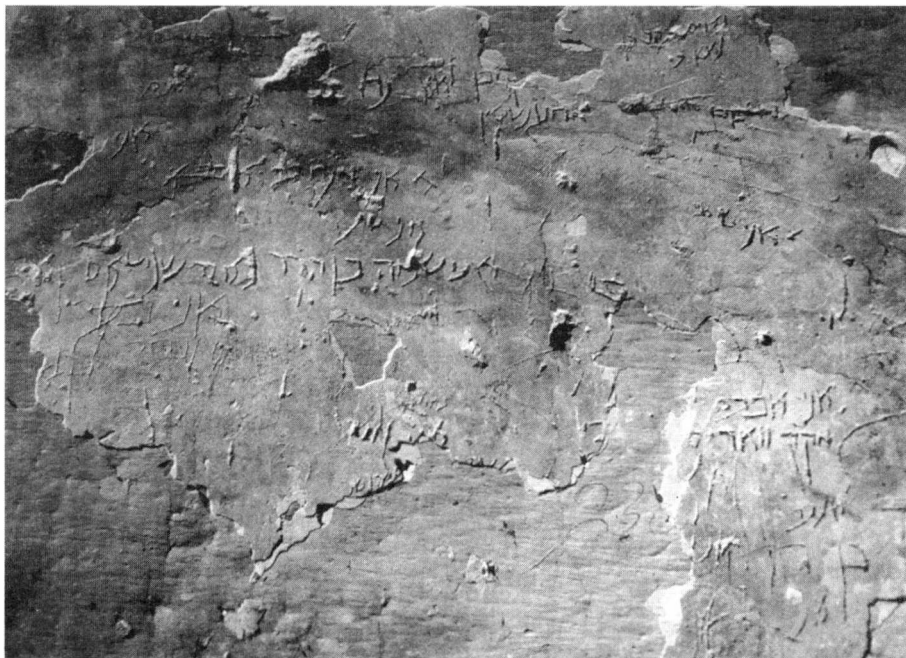
[...] מקום לש[ל] כילה [...]

Miejsce Keli [...](litery kursywne i półkursywne).
Ściana północna, glif okienny, tynk. Napis wykonany kredką w kolorze sangwiny. Pismo niekwadratowe

42. (niedatowana)

[...] א / אידל אשת שמ[ם] [...]

[...] / *Edel żony Szm* [...](litery kursywne i półkursywne).
Ściana północna, tynk. Napis wykonany kredką w kolorze sangwiny. Pismo niekwadratowe

I. Przedśwonek, ściana południowa, część wschodnia (przed renowacją).
Fot. A. Trzciniński, 1998. Widoczne inskrypcje nr 13, 22, 34a

אני יוסוף לאא ע
העניטין

Inskrypcja nr 13

אני זכרם בא
מקד וואריסוף

Inskrypcja nr 22

אני שמה בן הרו
לאזר שניטאם

Inskrypcja nr 34a

2. Przedśionek, ściana południowa
(ścianka poprzeczna, strona zachodnia).

Fot. P. Oselka, 2004.

Widoczne inskrypcje nr 5, 18a-d, 20

נעדר בסוכות
בשעת קדוה ואסר

Inskrypcja nr 5 (fragment)

אני אעית בן ה'רר יסף אברהם

Inskrypcja nr 18a (fragment)

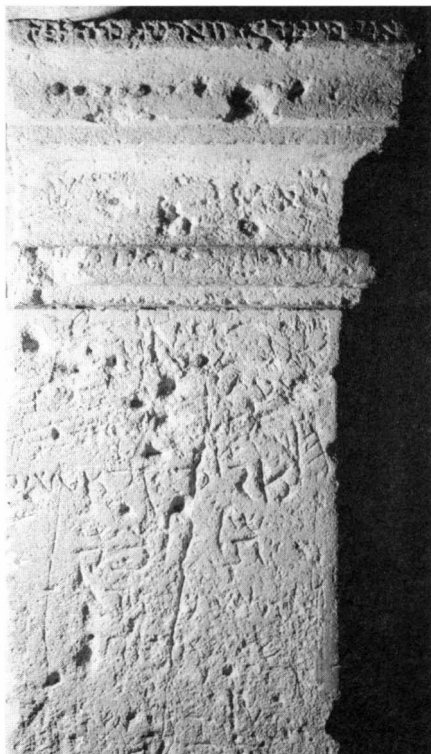
אני אעית בן ה'ר אברהם ג

Inskrypcja nr 18b

3. Przedśionek, ściana wschodnia, część południowa. Fot. P. Osełka, 2004.
Widoczne inskrypcje nr 16, 19, 23, 28, 29

4. Przedśionek, ściana południowa,
obramienie portalu. Fot. A. Trzciniński, 1998.
Widoczne inskrypcje nr 4, 6

אֵל מִלְכָּא

Inskrypcja nr 6 (fragment)

5. Przedsiónek, ściana wschodnia, obramienie portalu.
Fot. P. Osełka, 2004. Widoczne inskrypcje nr 14, 21

6. Przedśionek, ściana wschodnia,
 obramienie portalu.
 Fot. A. Trzciński, 2005.
 Widoczna inskrypcja nr 14

למאן בן חיה
 עושה ונתן
 חקור עמנו
 הדרה
 ה

Inskrypcja nr 14

אני ידן בראבר הם
 טגל שוויטצן ש'זלסת
 מחזיקין לשעבר

Inskrypcja nr 1
 (na obiekcie zapisana w dwu wersach)

ברצוב רכזן נמק

Inskrypcja nr 3 (fragment)

יוסף מעור חרשו תו ופק

Inskrypcja nr 7

נעם דאחור אפק

Inskrypcja nr 8 (fragment)

צאת ק

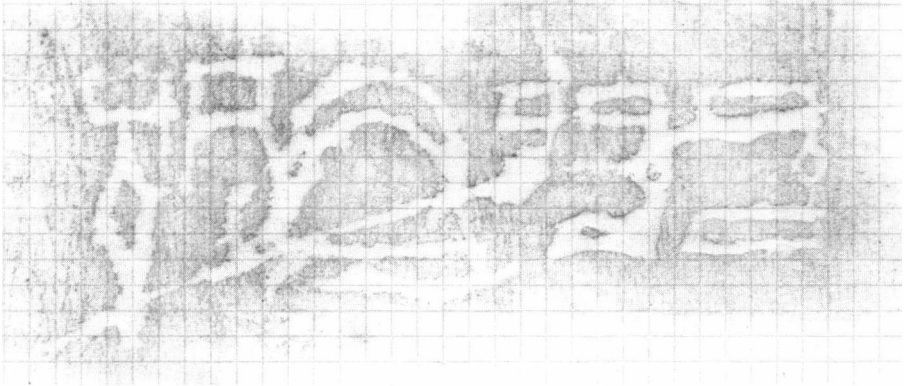
Inskrypcja nr 11

Inskrypcja nr 12
(na obiekcie zapisana w jednym wersie)

אני מרדכי בן יאצ
הרר ראובן שיט
מנופאאאק רמ' אט :

Inskrypcja nr 31

שחוזו ווארער

Inskrypcja nr 35

Inskrypcja nr 37 (fragment). Fot. A. Trzciński, 2005

